

**МОВНІ ОДИНИЦІ ТА КАТЕГОРІЇ
У ТИПОЛОГІЧНОМУ Й ЗІСТАВНОМУ АСПЕКТАХ**

DOI 10.31558/2075-2970.2019.37.1

УДК 811.133.1'373.2

© К. Г. Лискова, А. В. Савицька, А. А. Гребенюк
(Вінниця)

**РОЗВИТОК ЗНАЧЕННЯ ОДИНИЦЬ ЛСГ ДІЄСЛІВ
НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ПЕРЕМІЩЕННЯ СУХОДОЛОМ
(на матеріалі англійської мови)**

Наукова розвідка присвячена особливостям розвитку семантики одиниць ЛСГ дієслів на позначення процесу переміщення суходолом на матеріалі англійської мови. Обрані дієслова важливі для фіксації й окреслення людського буття; вони мають певну своєрідність у межах кожної окремої лінгвокультури. Актуальність статті зумовлена підвищеним інтересом до розвитку структури ЛЗ дієслів зі значенням 'переміщення суходолом' як складників відповідної ЛСГ.

Об'єкт дослідження – дієслова зі значенням 'переміщення суходолом' в англійській мові як мікросистема. Предмет – структура ЛЗ дієслів зі значенням 'переміщення суходолом' як сукупність компонентів відповідної ЛСГ з урахуванням системних змін, що відбуваються в цій структурі. Мета статті полягає в спробі виявлення специфіки розвитку ЛЗ досліджуваних дієслів. Під час опису актуалізуємо компонентний аналіз, структурно-семантичний та описовий. Матеріалом дослідження слугують 107 дієслів зі значенням 'переміщення суходолом', виокремлених шляхом суцільної вибірки зі словника англійської мови «Macmillan English Dictionary for Advanced Learners» (2006).

Ключові слова: дієслова зі значенням 'переміщення суходолом', лексико-семантична група, лексичне значення, семантична структура, семантичні процеси.

Kateryna Lyskova, Anastasiia Savytska, Anzhelika Grebenyuk DEVELOPMENT OF MEANINGS IN VERBS BELONGING TO THE LEXICAL-SEMANTIC GROUP OF OVERLAND MOVEMENT IN ENGLISH

Abstract. The article dwells upon the peculiarities of the semantic development within the lexical-semantic group of overland movement verbs in English. The fundamental category of human existence is space. The leading role in the expression of static or dynamic localisation of spatial relations belongs to the verbal vocabulary. Most of the researches devoted to this issue concentrate on the lexical-semantic aspect and are carried out on the material of one language only. The relevance of the article is stipulated by the increased interest in the verbal lexical meanings development within the 'overland movement' group as components of the thematic group since these verbs are important for understanding fundamental aspects of the human life. They are marked by specific features within every linguaculture under consideration.

Verbs with the meaning 'overland movement' as a microsystem in English are selected as the object of the current study. The subject of the research involves the structure of lexical meanings of

the verbs which belong to the group of ‘overland movement’ as a set of components within the corresponding lexical-semantic group including changes in their semantic structures. The aim of the research is to identify peculiarities of development in the lexical meaning of these verbs. The methodology of the research embraces the componential, structural-semantic analysis as well as the descriptive method. The study is based on the empiric corpus (107 verbs with the meaning ‘overland movement’) obtained by the continuous sampling from the dictionary «Macmillan English Dictionary for Advanced Learners» (2006). The analysis will be further continued and the conclusions of the present research have preliminary character.

Key words: verb, ‘overland movement’, lexical-semantic group, lexical meaning, semantic structure, semantic shifts.

1. Вступні зауваження

Фундаментальною категорією людського буття є простір – одна з основних форм існування вічної матерії. Рух визначається філософією як найважливіший її атрибут (Чокубаева, 2007, с. 7). Реальний фізичний простір не співвідноситься безпосередньо з жодною мовною категорією, але в той же час так чи так пов’язаний з ними (Греймас, 2004, с. 98). Категорія простору своєрідно вербалізується в мові та граматикується за допомогою системи граматичних категорій, зокрема й дієслівних. Дієслова зі значенням ‘переміщення суходолом’, розглядаємо як складники лексико-семантичної групи (далі ЛСГ) «Дієслова переміщення» за семантичною ознакою «середовище руху» (Гак, 1977; Іваницька, 2010; Ярема, 2008). Рух, або переміщення – основні ознаки дієслова у всіх мовах світу. «Концепт шляху як цілеспрямований рух відіграє важливу роль не тільки щодо життя людини, але й щодо її ментальних дій і рухів, оскільки вони цілеспрямовані» (Арутюнова, 1999, с. 12). У довкіллі предмети розпізнаються не лише за їхніми властивості або ознаками, але й за їхніми діями або відповідними процесами, що їх стосуються. Кожен із класів об’єктів, як відомо, має власні одиниці виміру та специфіку функціонування. Дієслово пов’язане насамперед з формами екзистенції матерії, руху в часі та просторі, формує на основі своєї поняттєвої ознаки значення, що відрізняються від предметних. Називаючи дії та стани, дієслово характеризується значенням, що відображає характер дії, особливості перебігу певного процесу, спосіб його реалізації, його джерело та кінцевий результат (Кубрякова, 1978, с. 101).

Дієслово вирізняється винятковою складністю своєї семантики, різноманітністю граматичних форм та категорій, багатством парадигматичних та синтагматичних зв’язків (Виноградов, 1972, с. 422). «Численність і різноманітність дієслівних значень відповідає тому місцю, яке мова посідає в наївній картині світу людини: це найскладніша з підсистем, що має найрізноманітніші зв’язки з іншими підсистемами (завжди і насамперед – зв’язки з інтелектом, бажаннями, фізичними діями), що знаходиться на вершині ієрархії підсистем, складників (в «наївній картині») світогляду людини» (Апресян, 1995, с. 45–49).

Семантика дієслів, а звідси й коло його найменувань важко описати. З одного боку, сфера референції дієслів надзвичайно широка й тому недостатньо визначена. З другого боку, предметність референтної сфери дієслова та констатація відношень між предметами потребують аналізу такої складної та багатогранної категорії, як відношення. Вираження дієсловами відношень між предметами повертає нас до предметного світу. Дієслова ми усвідомлюємо, абсолютно не абстрагуючись від предметів, а, навпаки, власне щодо тих предметів, з якими можуть відбуватися певні дії (Кубрякова, 1978, с. 102).

Вивчення структури лексичного значення було й залишається в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних мовознавців. В основі лексичного значення (далі ЛЗ) – необхідність відображення того загального, постійного і стійкого, що приховано в розмаїтті явищ (процесів, подій) і що зводиться до узагальнення та абстракції. Найбільш істотним для розуміння семантичної структури слова є явище лексико-семантичного варіювання (див. про це: Ахманова, 1957; Соболева, 1980; Стернин, 1979; Филин, 1982).

Лексико-семантичні групи, як відомо, об'єднують слова однакової предметної спрямованості, і цим вони зближуються з тематичними, термінологічними та синонімічними групами слів. Такі групи об'єднують слова однієї частини мови, у яких, окрім спільних граматичних сем, є ще хоча б одна спільна сема – категорійно-лексична (архісема), тобто одиниці в ЛСГ не тільки належать до однієї частини мови, але в їхньому значенні ще повинен бути спільний компонент (див.: Виноградов, 1972, с. 178). Слово, звісно, слід аналізувати як лексему у всіх її формах та ЛЗ (лексико-семантичних варіантах). Об'єднання слів як одиниць словникового складу відбувається завдяки основній ознаці слова – наявності ЛЗ. У цьому разі лінгвістичний аналіз проектується не тільки на семантичні зв'язки слів, як синонімічних чи антонімічних рядів, а й на лексико-граматичні зв'язки, у формі яких реалізуються окремі значення. Внутрішньогрупові семантичні відмінності слів, як відомо, виражаються різними видами словесних зв'язків: формами одного й того ж слова, різноманітними словосполученнями в межах синтагми та постійними протиставленнями в системі лексики загалом (синонімічні, антонімічні ряди слів) (див.: Розина, 2005, с. 137).

Об'єкт цієї наукової розвідки – дієслова зі значенням 'переміщення суходолом' як мікросистема. **Предмет** – структура ЛЗ дієслів зі значенням 'переміщення суходолом' як сукупність компонентів ЛСГ 'переміщення' з урахуванням системних змін, що відбуваються в цій структурі. **Мета** дослідження полягає в спробі виявлення особливостей розвитку ЛЗ дієслів досліджуваної мікросистеми. **Матеріалом** слугують 107 дієслів з указаним значенням, виокремлених шляхом суцільної вибірки зі словника англійської мови «Macmillan English Dictionary for Advanced Learners» (2006).

2. Виклад матеріалу

Особливості розвитку ЛЗ дієслів зі значенням 'переміщення' в англійській мові. ЛСГ дієслів руху вважається однією з найбільш вивчених груп. Інтерес до неї викликаний широкими словотворчими можливостями, неоднорідністю групи, що дає змогу розділити дієслова на підгрупи, потенціями сполучуваності дієслів із живими й неживими суб'єктами.

Детальний опис дієслів руху знаходимо у В. Г. Гака. Цей дослідник пропонує широке й вузьке розуміння категорії руху, визначає особливості відповідних семантичних одиниць, що входять у зазначену мікросистему. У широкому розумінні – це одиниці, що позначають абстрактні поняття; у вузькому – одиниці зі значенням 'пересування', 'зміна', 'місцезнаходження об'єкта'. У цьому разі можна застосувати такий критерій, як заміна семантики конкретних дієслів родовим терміном, що символізує семантику відповідного класу в найбільш загальній формі (Гак, 1977).

Велику увагу вивченню групи дієслів зі значенням 'переміщення' приділив Ч. Філлмор, розробивши фреймову теорію й зауваживши, що наявність загального семантичного змісту не гарантує входження відповідної одиниці в єдиний фрейм інтерпретації. Лінгвіст наводить

прикладі семантично близьких дієслів зі значенням 'переміщення': англ. *to hop* 'скакати, стрибати на одній нозі', англ. *to leap* 'перестрибувати', англ. *to skip* 'скакати, стрибати', кожен з яких має власну схему переміщення за допомогою ніг і відповідає окремим фреймам (Филлмор, 1988, с. 52–75). Напрацювання Ч. Філлмора ґрунтуються на семантичних вимірах, базовим параметром яких є категорія «спосіб руху».

Л. Талмі йде далі, стверджуючи, що лексикалізація абстрактної події руху здійснюється за допомогою не одного, а відразу кількох параметрів. Так, подія руху складається з таких компонентів, як шлях, рух, спосіб і причина. На думку Л. Талмі, ці параметри характеризують будь-яку ситуацію руху (переміщення), але по-різному вербалізується ступінь її вияву (лексично й морфологічно) в конкретних дієслівних лексемах різних мов (Talmy, 1985, с. 61). Основні ознаки, що вказують на належність категорії руху до смислової структури дієслів, пов'язані зі значенням активності, що й мотивує наявність актантів руху – суб'єкта, що здійснює рух, і об'єкта, на який рух спрямовано.

У групі аналізованих дієслів виокремлюємо архісему – 'переміщення суходолом', що втілюється в семантиці таких англійських лексем: *to run* 'бігти', *to go* 'іти, ходити', *to come* 'приходити'.

Зміни в значеннях одиниць розглядуваної мікросистеми відбуваються своєрідно в кожній мові на всіх етапах її еволюції. Найпродуктивнішими способами семантичного розвитку вважається звуження й розширення ЛЗ, можливості їхнього переосмислення, метафоризації, перенесення значення за суміжністю. Як правило, основні семантичні зрушення співвідносяться з певними періодами мовного розвитку. Семантичний простір дієслів зі значенням 'переміщення суходолом' в англійській мові характеризується багатством значень.

Продуктивним методом семантичного виміру дієслів переміщення є фіксація різноманітних способів переміщення, що об'єднані у відповідні семантичні групи. Усі семантичні групи утворюють синонімічні ряди, що, зрозуміло, включають групи слів однієї і тієї ж частини мови. Кожна група має однакові типи семантичного опису й утворює ядро, що формується за допомогою значень лексем, які повністю збігаються за своїм семантичним описом (синоніми), та периферію, що базується на лексичних одиницях, які лише частково збігаються за їхніми семантичними ознаками.

Доказом наявності сигніфікативної функції переміщення є участь відповідної групи дієслів в конструкціях із дієприкметниками. Наприклад, у словосполученнях англ. *to go walking*, англ. *to come hurrying* характер переміщення, його спосіб, тривалість у часі та мета виражаються супутними складниками, а семантика англ. *to go* й англ. *to come* виражає виключно семантику 'віддалення від місця, у якому знаходиться мовець'.

2.1. При відборі окремих груп дієслів переміщення обов'язковою умовою була фіксація потрібного значення для тієї чи іншої лексичної одиниці, що використовується самостійно. Уважаємо, що можна виділити такі розряди **дієслів переміщення суходолом**: а) група дієслів переміщення в просторі, б) група дієслів віддалення, в) група дієслів переміщення в горизонтальній площині, г) група дієслів переміщення у вертикальній площині, ґ) група дієслів поневірення, д) група дієслів інтенсивного переміщення, е) група дієслів повільного переміщення; є) група дієслів спільного переміщення; ж) група дієслів на позначення переміщення тіла.

2.1.1. Найбільш частотними дієсловами в групі **переміщення в просторі** є *move* 'факт зміни положення', *go* 'спрямований рух від мовця' та *come* 'спрямований рух до мовця'. Ця

група дієслів передає ідею переміщення в просторі в загальному вигляді. У семній структурі цієї групи не міститься ідеї про спосіб переміщення, пріоритет віддається передачі інформації про напрямок руху, що має узагальнений характер (Соколова, 1967, с. 5). Дієслова цієї групи й багато інших дієслів, що становлять мікросистему дієслів переміщення в англійській мові, є дієсловами широкої семантики. Вони мають нечітко обмежене «силове поле» і в інтенціоналі містять указівки на характер поєднаних із ними об'єктів. «Для дієслів із широким смисловим обсягом характерно узагальнене нерозчленоване поняття про дію (процес, подію), що зазвичай конкретизується за допомогою семантичних розповсюджувачів» (Піддубний 2005, с. 26). Для англійської мови загалом характерне використання одного й того самого дієслова широкого значення, а в українській мові залежно від контексту вживається нове дієслово.

Найдавнішим неперехідним значенням дієслова англ. *to move* є 'зміняти місце, переміститися, зміняти положення' (SOEDHP). Перехідне значення 'викликати зміну місця чи положення; зсув; відхилення; приведення в рух' починає використовуватися з кінця XIV ст. Емоційні, образні та нематеріальні почуття здебільшого вербалізуються в середньоанглійській мові: найдавніше 'збуджувати до дії; впливати; спонукати; підбурювати; збуджувати; пробуджувати почуття, розумові здібності чи емоції' (кінець XIII ст.); 'впливати на когось емоційно' (до початку XIV ст.). Для цього періоду також характерне значення 'впливати на когось, направляти, підказувати або спонукати до певної дії'. Значення 'пропонувати, подавати пропозицію на розгляд дорадчої асамблеї' знаходить вияв на початку XV ст. (SOEDHP).

Дієслово англ. *to come* позначає 'спрямований рух до мовця для репрезентації процесу переміщення, тобто прибувати (прибути) в будь-яке місце, досягати (досягти) кого-небудь, чого-небудь, ступаючи ногами, рухаючись кроком у певному напрямку, слідувати кудись' або 'з'явитися де-небудь з будь-якою метою, повернутися, досягти місця призначення, бути доставленим' (MEDAL). У поєднанні з деякими абстрактними іменниками вживається в значенні: 'дійти до стану, положення, вираженого іменником' (MEDAL). Ця лексична одиниця має сему 'спрямоване переміщення в просторі': тут переважає більш конкретне значення спрямованості.

Початкове значення дієслова *to come* визначалося як 'приходити, прибувати; приїжджати, підходити' (SOEDHP). З початку XII ст. семантика розширилася – додалася сема 'статися', а заклик чи звернення до людини з'являється вже в середині XIV ст. Часто вживається з різними прийменниками: англ. *to come down* 'захворіти' (1895), англ. *to come in* 'розпочати розмову' (1958).

Функційна значущість дієслова англ. *to go* характеризує його як «найчастотніше» дієслово переміщення, що позначає спрямований рух від мовця: 'рухатися у просторі в заданому напрямку, їхати, пливати, летіти за маршрутом (про засоби пересування й людей, що користуються ними), пересуватися, ступаючи ногами, роблячи кроки (про людину і тварину), переміщатися, бути в дорозі як посланець, відправлений; направлятися, відправлятися когось кудись або з будь-якою метою; слідувати, рухатися, розвиватися в будь-якому напрямку, наближатися' (MEDAL). З обставинними словами, що вказують на характер руху, це слово може вживатися у значенні 'бігти, мчати'. На думку дослідників, англ. *to go* 'іти' в узагальнених уживаннях фактично потрапляє в групу дієслів *прибуття*. Кінцева точка стає при цьому обов'язковою через певні індивідуальні властивості значення цієї лексеми (Майсак, Рахіліна, 1999, с. 53–54).

Дієслово англ. *to go* в різних його формах репрезентовано на близько 45 стовпцях у *The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles* (1973). Значення 'перестати існу-

вати' походить з XIII ст.; 'з'являтися' – з посиленням на одяг або зовнішній вигляд – з кінця XIV ст.; 'бути проданим' – з початку XV ст. (SOEDHP). Дієслово англ. *to go back on* 'довести невірність' входить в ужиток у 1859 році. У переносному значенні англ. *to go under* 'зазнати невдачі' використовується з 1849 року.

Дієслово англ. *to move* передає саму ідею переміщення, факт ознаки 'напряму' переміщення в найзагальнішому плані. Це значення може характеризувати дію: 'переміщатися у просторі в різних напрямках суходолом, водою (про засоби пересування) або за допомогою будь-яких засобів пересування (про людину), кататися, колесити, роз'їжджати, здійснювати рух, іти вперед, розвиватися в будь-якому напрямку, рушати з місця, іти, відправлятися куди-небудь, робити рух, ворушитися, мати здатність руху' (SOEDHP). Слід пам'ятати, що значення дієслова не містить указівок на те, за допомогою чого здійснюється переміщення, але припускає природний спосіб переміщення – суходолом чи повітрям, як і дієслова, що вживаються переважно не лише в англійській, але і в інших індоєвропейських мовах.

2.1.2. Група дієслів віддалення представлена центральним дієсловом англ. *to exit* 'іти, рухаючись, переміщаючись, віддаляючись на якусь відстань; піти, виїхати звідки-небудь'. Схожими за значенням є англ. *to retire* 'віддалятися, іти, відступати, дати наказ про відступ' (MEDAL), що має у своєму значенні семи 'бажання податися куди-небудь; піти; відсторонитися від будь-яких справ, занять, участі в чомусь; піти у відставку або вийти на пенсію'; англ. *to retreat* 'іти, відступати' має уточнення – 'відійти, ступивши назад, відсунутися, розміститися на більш далекій відстані від чого-небудь, відійти назад під натиском ворога; відмовитися від своїх намірів планів, зустрівшись з якими-небудь перешкодами, небезпекою і под.'. Дієслово англ. *to withdraw* 'іти, віддалятися, ретируватися' позначає 'переміщення на більш далеку відстань: 'віддалити, прибрати, винести, вивести щось зайве, непотрібне, що заважає, усунути будь-яким способом (зняти, зрізати, вирвати), усунути будь-що оперативним способом, вирізати, позбавити, звільнити від чого-небудь, змусити піти, виїхати звідки-небудь, покинути яке-небудь місце' (MEDAL).

Функційне вираження дієслова англ. *to leave* вказує на якісну характеристику процесу переміщення зі значенням 'залишати, покидати, їхати, переїжджати', репрезентує 'необхідність перестати перебувати з будь-ким, піти від кого-небудь, припинити спільне життя з ким-небудь, спілкування, близькі стосунки; піти звідки-небудь, перестати жити, перебувати де-небудь, перестати займатися чим-небудь'. Значення 'іти геть, від'їжджати, відходити; залишати позаду' (XII ст.) мотивовано первинним значенням 'залишити позаду' (англ. *to leave the earth* 'померти'; англ. *to leave the field* 'відступити'). Розмовне використання смислів 'нехай, дозволь' можна прослідкувати до 1840 року. Дієслівна лексема англ. *to leave out* 'опускати' використовується з кінця XV ст.; англ. *to leave (something) alone* 'залишити (щось) у спокої' – із середини XV ст.; англ. *to leave off* 'перестати, відмовитися' – з початку XV ст., 'зупинити, покласти край' – з середини XVI ст. (SOEDHP).

Дієслівна лексема англ. *to recede* 'відступати, віддалятися, ретируватися; відхилитися назад; спадати, іти на спад' (MEDAL) указує на бажання піти, відхилитися назад від призначеного курсу, уникати переслідування.

2.1.3. Семантичне ядро групи дієслів переміщення у горизонтальній площині включає в себе значення пішого переміщення суб'єкта в просторі без втрати в будь-який момент контакту з поверхнею, тобто переміщення суходолом за допомогою ніг. Дієслово англ. *to foot*

‘іти пішки, переміщатися ногами в будь-якому ритмі (марширувати), іти за ким-небудь по слідах, шукати кого-небудь, переслідувати’ позначає дію, що здійснюється пішки, пов’язане з пересуванням на власних ногах (про спосіб пересування людини). На відміну від інших лексем цієї групи зазначене дієслово може мати значення, що вказує на спрямований рух. Ще з початку XV ст. воно мало значення ‘танцювати’ або ‘рухатись, подорожувати пішки’ (SOEDHP).

Дієслово англ. *to pad* ‘брести, іти пішки; іти по сліду (будь-якого тваринного)’ (MEDAL) тяжіє до моделювання семантики ‘іти повільно або із зусиллям, ледь пересуваючи ноги, плентатися’.

Дієслівна лексема англ. *to pedestrianize* ‘переходити дорогу’ містить у своєму значенні семи ‘переміщення суходолом за допомогою ніг, ідучи, переміститися, переправитися через що-небудь на інший бік чогось, пройти певну відстань, простір, переміститися з одного місця в інше’ (MEDAL); вона виступає синонімом до дієслова англ. *to foot*.

Дієслово англ. *to step* ‘крокувати, ступати, робити крок ногою; іти, ходити, вирушати в дорогу, робити кроки, просуватися в танці’ орієнтоване на вживання в значенні – ‘зробити крок назад, убік або вперед, відійти, відсунутися, ступати, роблячи кроки при ходьбі, іти (розміреним кроком, енергійно), просуватися переступати, роблячи крок, пересуватися за крокуючою ногою (про машини, механізми)’ (MEDAL). Перехідне значення ‘крокувати’ засвідчено у 1530-х роках, фразове дієслово англ. *to step out* репрезентує й значення ‘залишати на короткий час’ (SOEDHP).

Дієслівна лексема англ. *to tread* має значення ‘ступати, крокувати, іти’, вказує на тяжіння до дії – ‘пересуватися, роблячи кроки; іти, зробити крок; стати, зробивши крок; увійти куди-небудь’ (MEDAL).

Найбільш узагальнене значення має синонімічне дієслово англ. *to walk*, що вказує лише на просторовий спосіб переміщення без будь-яких додаткових ознак. Семантика слова чітко вказує на зовнішню манеру переміщення та є найбільш узагальненим позначенням прогулянки, що має за мету відпочинок або моціон. У XIII ст. це дієслово використовували в розмовах про змії або про час, а вже в XV ст. – про колісні візки. Значення ‘іти геть’ зафіксовано в середині XV ст. Значення ‘супроводжувати (когось) на прогулянці’ походить з 1620-х років. Семантика ‘переміщати (важкий предмет) шляхом повороту та штовхання його так, що зазначене передбачає ходьбу’ – кінець XIX ст. (SOEDHP).

2.1.4. До групи дієслів переміщення у вертикальній площині входять такі: англ. *to clamber* ‘дертися, підніматися’, англ. *to climb* ‘підніматися, влазити’ та англ. *to swarm* ‘лізти, дертися’.

Дієслово англ. *to clamber* має значення ‘дертися, чіплятися, підніматися; пробиратися, протискуватися, пробиратися з зусиллям’, означає бажання лізти вгору, чіпляючись ногами й руками, хапаючись за що-небудь, підніматися, підніматися з великим зусиллям.

Дієслово англ. *to climb* досить близьке за значенням до попереднього – ‘підніматися, влазити, сходити, дертися, підніматися, лазити (за допомогою ніг)’ – передбачає можливість піднятися вгору, увійти, залізти на що-небудь, долаючи труднощі; є синонімом до дієслова англ. *to clamber*. Семантика дієслова англ. *to climb* ‘підніматися так, ніби чіпляючись’ походить із середини XIV ст. Фігуративне значення ‘підніматися повільно із зусиллям’ – із середини XIII ст. (SOEDHP).

Дієслово англ. *to swarm*, що має значенням ‘лізти, дертися’, позначає конкретну дію – ‘хапаючись руками або чіпляючись ногами, підійматися вгору або опускатися вниз, із зусиллям підніматися, сходити вгору’.

2.1.5. Група дієслів поневір'яння позначає подорож чи мандрівку суб'єкта в необмеженому просторі. Значення дієслова англ. *to wander* указує на періодичну дію, що проектується на різні напрямки або відбувається в різний час; переносне значення – ‘ковзати, не зупиняючись на чому-небудь, не отримуючи певного й чіткого прояву, виразу (про думки)’ (MEDAL). Синонімічні дієслова: англ. *to saunter* ‘гуляти, прогулюватися, походжати’, англ. *to stroll* ‘прогулюватися, гуляти, ходити’, що позначає далеку мандрівку.

Зазначимо, що всі інші дієслова цієї групи мають диференційні ознаки, які відсувають їх до периферійної зони. Дієслово англ. *to cruise* має значення ‘просто прогулюватися, блукати без мети, для задоволення; ходити (про дитину), тримаючись за що-небудь; курсувати; промчати енергійно, минути’ (MEDAL), репрезентує узагальнену семантику – ‘гуляти, не поспішаючи’, розмовне значення – ‘пройтися куди-небудь, супроводжуючи кого-небудь’.

Дієслово англ. *to nomadize* ‘кочувати, мандрувати’ репрезентує значення ‘мандрувати з певною метою, переходити, переїжджати з місця на місце зі своїм житлом і майном; вести кочовий спосіб життя, пересуватися стадами або зграями з місця на місце’ (MEDAL).

У дієслові англ. *to ramble* ‘бродити, блукати без мети для задоволення’ виокремлюємо сему ‘бажання ходити без певної мети й напрямку; бродити, поневір'ятися, блукати в пошуках дороги; міняти напрям; переходити від одного до іншого, не зосереджуючись на чомусь (про погляд, думки)’. Лексема англ. *to roam* ‘бродити, мандрувати, поневір'ятися, подорожувати в необмеженому просторі’ характеризує дію – ‘переходити, переїжджати з одного місця на інше, проводити життя в мандрах, не мати постійного місця проживання, роботи або свого будинку, сім'ї, тривалий час ходити, бродити де-небудь’ (MEDAL).

Семантика дієслова англ. *to peregrinate* ‘подорожувати, мандрувати’ включає дію, що містить сему ‘довго їхати, довго іти, ходити, постійно переходити, переїжджати з одного місця в інше, кочувати’; застаріле значення – ‘іти, ходити пішки на прощу, бути мандрівником’. Лексема англ. *to pilgrimage* має значенням ‘паломничати’ й передбачає актуалізацію смислу ‘ходіння, мандрівка по святих місцях, подорож, ходіння куди-небудь численних відвідувачів з метою віддати данину, повагу кому-небудь, чого-небудь’ (MEDAL).

Значення дієслова англ. *to travel* визначається як ‘подорожувати, рухатися, пересуватися, переміщатися; поширюватися’, позначає добровільну подорож, поїздки або пересування пішки куди-небудь далеко за межі постійного місця проживання з наукової, загальноосвітньої, спортивної та іншими цілями, наприклад, *їздити як комівояжер, ходити, бродити*. Дієслово англ. *to travel* у кінці XIV ст. отримало значення ‘подорожувати’, ‘здійснити мандрівку’, але спочатку позначало ‘трудитися’ (від фр. *travail*). Семантичний розвиток відбувався, можливо, через актуалізацію значення ‘вирушити у складну подорож’, але виявляється й значення ‘труднощі будь-якої подорожі в Середньовіччі’; смисл ‘здійснив подорожі, досвідчений у подорожах’ зафіксовано в першій половині XV ст. (SOEDHP).

2.1.6. Група дієслів інтенсивного переміщення, виділена під час аналізу мовного матеріалу, використовується для референції ситуації швидкого, інтенсивного руху. Дієслівна лексема англ. *to run* ‘бігти, бігати; рятуючи своє життя, пробігати; швидко тікати, іти, бігти (рятуючись утечею, дезертирувати)’ (MEDAL) своїм значенням указує на ‘поспішний відхід,

швидкий відступ, самовільний від'їзд, утечу, швидко перебираючи ногами; переміщатися в будь-якому напрямку, швидко пересуватися, рятуватися втечею'. Найближчими за значенням до попереднього дієслова є синонімічні англ. *to sprint* 'бігти на коротку дистанцію', що включають значення 'спрінтувати, бігти щодуху'; англ. *to speed* 'поспішати, іти швидко, поспішаючи'; у його семантиці відзначається можливість 'зробити, виконати що-небудь якомога швидше, швидко іти, рухатися, намагатися потрапити куди-небудь' (MEDAL). Значення 'керувати' вперше було зафіксовано у 1861 році; значення 'шукати посаду на виборах' – у 1826 році. Багато образних актуалізаторів походить від семи 'конна їзда' чи 'полювання' (наприклад, англ. *to run something into the ground* 'заїздити щось', 1836). Дієслово англ. *to run across* у значенні 'зустріти' датоване 1855 р.; англ. *to run away* 'тікати перед небезпекою' – кінцем XIV ст. (SOEDHP).

2.1.7. Група дієслів повільного переміщення представлена центральним дієсловом англ. *to footslog* 'іти, тягтися пішки'. До нього примикають синоніми англ. *to trudge* 'іти стомлено, тягнутися', що відображає дію: 'тягнутися по землі, волочити ноги, іти, їхати повільно, насилу, їхати куди-небудь (зазвичай далеко або без бажання, без потреби)'; англ. *to slog* 'сильно ударяти; наполегливо працювати' має додаткове значення – 'насилу брести, ледве тягнутися'. Дієслово англ. *to barge* вражає значення 'незграбно трястися верхи на коні; пересуватися важко, незграбно; натрапляти (з розбігу) на (кого-небудь, що-небудь)'; воно характеризує дію: 'розгойдуватися, підстрибувати, їхати, розгойдуючись, підстрибуючи тряскою дорогою (про екіпаж)'. Синонімами вважають: англ. *to stamp* 'штампувати', що позначає дію 'дрібнотати, важко ступати', та англ. *to stomp* 'топати', що містить сему 'звук кроків'.

Семантично близькі між собою дієслова англ. *to scuff* 'іти, волочачи ноги' містить додаткові семи: 'іти, ледве відриваючи, тягнучи ноги по землі'; та англ. *to scuffle* 'битися, ходити, човгаючи ногами, тягнучи ноги' репрезентує вказівку на ознаку дії: 'бігти, волочити ноги'. Синонімом до цього дієслова є англ. *to shuffle* 'волочити ноги, човгати', що позначає 'ковзання ногами (по підлозі)'.

Дієслівна лексема англ. *to stump* має значення 'кульгати, важко ступати' та позначає таку дію: 'іти кульгаючи, припадаючи на ногу'. У семантичній структурі значення цієї лексеми відсутні диференційні, додаткові ознаки.

2.1.8. Група дієслів спільного переміщення представлена центральним дієсловом англ. *to march* 'марширувати', яке позначає дію 'рухатися похідним порядком; іти строем; рухатися колоною; іти, крокувати (демонстративно, ображено, нервово, рішуче і т. п.), проходити, долати відстань'. До нього примикає синонім англ. *to defile* 'дефілювати', що містить вказівку на урочисту ходу (на парадах, демонстраціях): 'проходити вузькою колоною (про війська), іти один за одним, перетинати (місцевість) маленькими групами'. Дієслова англ. *to marche* у значенні 'ходити розміреними кроками або звичайним кроком окремо або у групі' почало використовуватися на початку XV ст. і походить від давньофранцузького *marcher* 'крокувати, ходити' (спочатку було 'топати, ступати ногами'). Перехідне значення 'змусити рухатися у військовому порядку' походить з 1590-х років (SOEDHP).

Сполучною ланкою репрезентованої синонімічної групи є дієслово англ. *to file*, що має значення 'іти один за одним; пересуватися колоною' і вказує на пересування по прямій. Дієслово англ. *to parade* визначається як 'будуватися, проходити маршем, парадом, ладом, марширувати, крокувати, гуляти, розгулювати'. У значенні міститься ідея 'пересування військ похідним порядком з одного району в інший, спосіб ритмічної, мірної ходьби в строю' (MEDAL).

2.1.9. Група дієслів на позначення переміщення тіла представлена центральним дієсловом англ. *to creep* ‘повзати, плазувати, ледве пересувати ноги, крастися, підкрадатися, повільно рухатися’ позначає ‘пересування поповзом, тягнучи ноги або черево по землі’. До нього близьке за значенням дієслово англ. *to crawl* ‘повзати, повзти’, що характеризує рух поповзом, припавши тулубом до поверхні, перебираючи під нею руками й ногами.

Дієслово англ. *to grovel* ‘лежати ниць, повзати, плазувати, принижуватися’ позначає дію ‘пересуватися по поверхні всім тілом, пересуватися, припадаючи тулубом до будь-якої поверхні й перебираючи по ній кінцівками (про людину, тварин), дуже повільно пересуватися, переміщатися в будь-якому напрямку’ (MEDAL). Подібна за семантикою й лексема англ. *to worm* ‘вповзати, проникати’, що вказує на ‘проникнення всередину чого-небудь’ (MEDAL).

3. Висновки

Здійснений аналіз переконує, що основою творення нових значень слів є базова семантика, що трансформується настільки, наскільки це необхідно й достатньо для формування нового самостійного поняття. Підтверджуємо, що явище розвитку ЛЗ слів, поступ його структури пояснюється насамперед тим, що мова – складна динамічна система, що постійно розвивається разом із суспільством і відображає всі зміни, що відбуваються в доквіллі, усіх сферах людської діяльності. Значущість мікросистеми дієслів зі значенням ‘переміщення суходолом’ як однієї зі складників семантичної структури ЛСГ ‘переміщення’, словника англійської мови загалом зумовлена фундаментальністю самого феномена руху, що є базовим категоріальним параметром дієслівності в усіх мовах світу. Аналіз англійської дієслівної лексики в межах відносного лінгвістичного часу дає право говорити про безперервність розвитку дієслів цієї ЛСГ в синхронії і діахронії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ (REFERENCES)

- Ahmanova, O. S. (1957). *Ocherki po obshhej i russkoj leksikologii*. M. : Uchpedgiz.
- Apresjan, Ju. D. (1995). *Leksicheskaja semantika: Izbrannye trudy*. T. I. 2-e izd., ispr. i dop. M. : Shkola «Jazyki russkoj kul'tury», Izdatel'skaja firma «Vostochnaja literatura» RAN.
- Arutjunova, N. D. (1999). *Put' po doroge k bezdorozh'ju. Logicheskij analiz jazyka. Jazyki dinamicheskogo mira*. Dubna : RAN IJa. 3–18.
- Chokubaeva, A. K. (2007). *Leksiko-semanticheskij analiz glagolov v anglijskom jazyke i ih sopostavlenie s russkim i kyrgyzskim jazykami: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.20*. Bishkek.
- Filin, F. P. (1982). *Ocherki po teorii jazykoznanija*. M. : Nauka.
- Fillmor, Ch. (1988). Frejmy i semantika ponimanija. *Novoe v zarubezhnoj lingvistike*. Vyp. 23. Kognitivnye aspekty jazyka / Sost. Petrova V. V. i Gerasimova V. I. M. : Progress. 52–92.
- Fillmore, Ch. J. (1982). *Towards a descriptive Framework for Spartial Deixis // Speech, Place and Action: Studies in Deixis and Related Topics / Ed. by RJ. Jarvella and W. Klein*. Chichester: John Wiley. 31–59.
- Gak, V. G. (1977). *Sopostavitel'naja leksikologija: (Na materiale francuzskogo i russkogo jazykov)*. M. : Mezhdunarodnye otnoshenija.
- Grejmas, A. Zh. (2004). *Strukturnaja semantika. Poisk metoda*. M. : Akademicheskij proekt.

Ivanytska, N. B. (2010). Dijeslivne virazhennja mikrokategorji «ruh» v ukrajins'kij ta anglijs'kij movah. *Nauk. visnik Chernivec'kogo universytetu. Serija «Filologichni nauky»*. Vip. 86. Chernivci : ChNU. 97–105.

Kacnel'son, S. D. (2001). *Kategorii jazyka i myshlenija: Iz nauchnogo nasledija*. M. : Jazyki slavjanskoj kul'tury.

Kubrjakova, E. S. (1978). *Chasti rechi v onomasiologicheskom osveshhenii*. M. : Nauka.

Majsak, T. A., Rahilina E. V. (2007). *Glagoly dvizhenija v vode: leksicheskaja tipologija*. M. : Indrik.

Poddubnyj, A. P. (2005). *Kognitivnye modeli situacij peshego peremeshhenija i sposoby ih leksikalizacii*: dis. ... kand. fil. nauk. SPb.

Rozina, R. I. (2005). *Semanticheskoe razvitie slova v russkom literaturnom jazyke i sovremen-nom slenge: glagol*. M. : Azbukovnik.

Soboleva, P. A. (1980). *Slovoobrazovatel'naja polisemija i omonimija*. M. : Nauka.

Sokolova, N. M. (1967). *Glagoly dvizhenija v sovremennom anglijskom jazyke*: avtoref. dis. ... kand, filol. nauk. Leningrad.

Sternin, I. A. (1979). *Problemy analiza struktury znachenija slova*. Voronezh : Izd-vo Voronezhskogo un-ta.

Talmy, L. (1985). *Lexicalization Patterns: Semantic Structure in Lexical Forms // Language Typology and Syntactic Description*. Vol. III. Cambridge: University Press. 55–150.

Vinogradov, V. V. (1972). *Russkij jazyk. Grammaticheskoe uchenie o slove*. 2-e izd. M. : Vysshaja shkola.

Yarema, E. F. (2008). *Funkcional'no-semanticheskie osobennosti glagolov dvizhenija (na materiale raznosistemnyh jazykov)*: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.19. Majkop.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

Macmillan English Dictionary for Advanced Learners: International Student Edition – MEDAL (2006). / prepared by Michael Rundell. Oxford : Macmillan Education.

The Shorter Oxford English Dictionary on Historical Principles – SOEDHP (1973). / prepared by William Little, H. W. Fowler and Jessie Coulson; revised and edited by C. T. Onions and A. W. S. Friedrichsen. 3d ed. Oxford : Clarendon Press. URL: <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.78846/page/n33>. (access date : 10.09.2019).

Стаття надійшла 10.09.2019